

OPOMBE

1. A. Režek: Rogaška Slatina in Zrinjski. Kronika-Časopis za slovensko krajevno zgodovino 1962, str. 172. — 2. R. Leskovar: Ob 300-letnici zdravilišča Rogaška Slatina, Turistični vestnik 1964, št. 10 in 11. — 3. L. Thurneysser: Pison. Das erst Theil von kalten (warmen) minerischen und metalischen Wassern. Franckfurt a. O., 1572. — 4. J. Th. Tabernaemontanus: Neuw Wasser-schatz. Frankfurt a. M., 1584. — 5. A. Neuberger: Erforschung und Verwertung der Naturkräfte, Weltall und Menschheit, V. Band. — 6. L. Glesinger: Paracelsus in Slovenija, Zdravstveni vestnik 27, (1958), 440. — 7. A. Neuberger: 1. c. 5. — 8. H. Ulbrich-Hannibal: Das Wundergeläuf nach Pyrmont. Heilbad und Kurort 8, (1956), 62. — 9. J. Stendal: Aus der Vergangenheit deutscher Bäder. Heilbad und Kurort 14, (1962) 223. — 10. A. Muchar: Geschichte des Herzogthums Steiermark. Grätz 1867. — 11. H. Pirchegger: Geschichte der Steiermark. Graz 1931. — 12. M. Dresser: Ungnadische Chronika. Leipzig 1602; R. Leskovar: 1. c. 2. — 13. M. Rupel. Primož Trubar — Življenje in delo. Ljubljana 1962; isti: Slovenski protestantski pisci. 2. dop. izd. Ljubljana 1966. — 14. M. Dresser: 1. c. 12. — 15. J. Loserth: Innerösterreich und die militärischen Massnahmen gegen die Türken im 16. Jahrhundert. Styria-Graz 1934. — 16. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 385. — 17. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 377. — 18. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 385. — 19. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 412. — 20. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 384. — 21. A. Muchar: 1. c. 10; 509. — 22. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 453. — 23. Khredfeuerordnung 1474. Izvod v biblioteki

Joaneuma v Gradcu. — 24. J. Loserth: 1. c. 15; A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 453. — 25. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 458. — 26. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 495. — 27. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 520. — 28. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 458. — 29. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 530. — 30. M. Dresser: 1. c. 12. — 31. H. Pirchegger: Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte. Verlag Oldenbourg München 1962. — 32. Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937. — 33. G. M. Vischer: Topographia ducatus Styriae. Graz 1681. — 34. A. Režek: Iz prošlosti vrela mineralnih voda Rogaške Slatine. Celje 1937. Isti: Rogaška Slatina na starih slikah, fotografijah, zemljevidih, spomenikih in kozarcih. Rogaška Slatina 1964. — 35. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 115. — 36. Krajevni leksikon. 1. c. 32. — 37. H. Pirchegger: 1. c. 11. — 38. H. Pirchegger: 1. c. 31. — 39. M. Dresser: 1. c. 12; H. Pirchegger: 1. c. 31. — 40. H. Pirchegger: 1. c. 31. — 41. Krajevni leksikon: 1. c. 32. — 42. M. Dresser: 1. c. 12. — 43. H. Pirchegger: 1. c. 31. — 44. A. Muchar: 1. c. 10; VIII. 489. — 45. H. Pirchegger: 1. c. 31. — 46. H. Pirchegger: 1. c. 31. — 47. B. Hacquet: Oryctographia Carniolica. Breitkopf-Leipzig 1784. — 48. H. Pirchegger: 1. c. 31. — 49. A. Režek: 1. c. 34. — 50. Th. v. Hohenheim-Paracelsus: Die Kärntner Schriften. Besorgt von K. Goldammer. Klagenfurt 1955. — 51. H. Sigerist: Grosse Ärzte. München 1932. — 52. J. Stendal: 1. c. 9. — 53. Paracelsus Th. v. Hohenheim: 1. c. 50. — 54. A. Muchar: 1. c. 10. — 55. R. Leskovar: 1. c. 2; J. Stendal: 1. c. 9. — 56. J. Stendal: 1. c. 9.

IDRIJSKA STEKLARNA V ZAGORJU OB SAVI (1804—1817)

MARIJA VERBIČ

Med važnejša podjetja idrijskega rudarskega urada v začetku prejšnjega stoletja smemo šteti tudi steklarno v Zagorju ob Savi. Nanjo je opozoril že raziskovalec zgodovine slovenskega premogovništva dr. Jože Šorn,¹ pričujoči prispevek pa ima namen prikazati proizvodno dejavnost te steklarne v času njenega obstoja.

Pri idrijskem rudniku živega srebra so od leta 1798 dalje začeli z redno proizvodnjo dveh manj znanih živosrebrnih produktov: sublimata in precipitata, ki se uporabljata v zdravilstvu. Pridobivali so ju iz živega srebra s pomočjo kuhinjske soli in vitriola; ko so tega leta 1803 v Idriji prenehali izdelovati, pa s pomočjo koncentrirane žveplene in solne kislinae.²

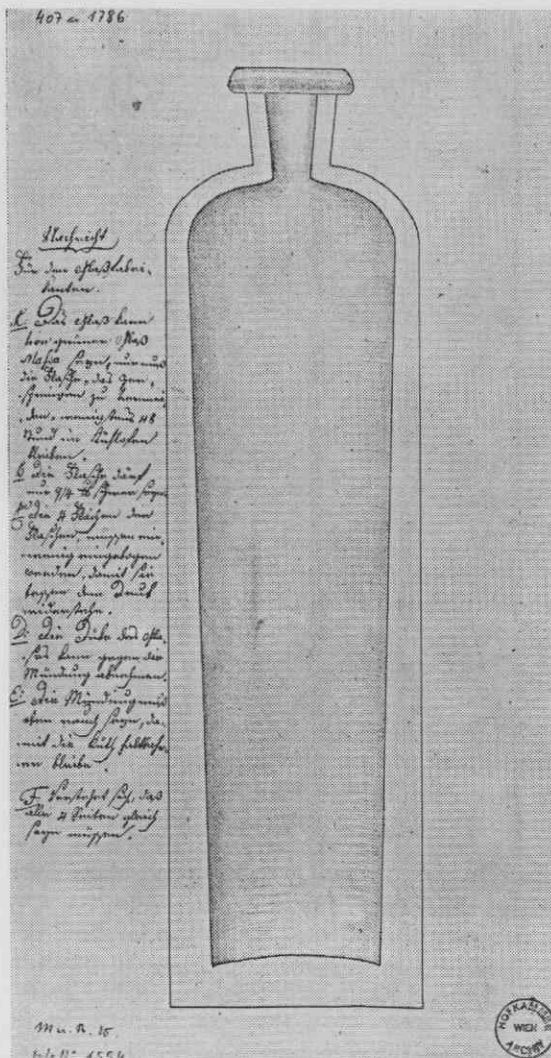
Ta način proizvodnje pa je bil dražji od prejšnjega, zato se je upravitelj fabrike začel ukvarjati z mislijo, da bi steklenice za sublimiranje živega srebra izdelovali kar doma za majhen denar, namesto da jih morajo uvažati od daleč za drag denar. Te steklenice je Idrija uvažala iz Češke, kjer je bila industrija stekla zelo stara, v tistem času pa tudi zelo razvita. Uvažali so jih iz Moravske Ostrovice. Za povprečno 150 starih centov sublimata in precipitata, kot je znala letna proizvodnja teh dveh živosrebrnih proizvodov, je bilo potrebnih 30.000 komadov ali 3000 čokov takih steklenic (en čok je 10 in več steklenic.).

Steklenice za sublimiranje so se po svoji obliki precej razlikovale od navadnih stekle-

nic. Na dnu so se zoževale, na vrhu pa širile, da so vzdržale pritisk na stene med proizvodnim procesom. Domači steklarji jih niso znali izdelovati, zato jih je bilo treba uvažati. Vsaka steklenica je vzdržala samo v enem ognju, potem pa je bila nerabna; 6–8°/₆ teh steklenic pa ni vzdržalo niti enega ognja, ampak so se razpočile že med prvim žgalnim procesom. Strošek za te steklenice je bil precejšen. Znašal je okrog 5000 gld. letno, rajši več kot manj, kar je ceno obeh proizvodov precej podražilo. Z domačo proizvodnjo teh steklenic bi mogli prihraniti vsaj polovico stroškov za steklenice in s tem kriti dražjo proizvodnjo sublimata in precipitata. S to mislijo se je neprestano ukvarjal upravitelj fabrike sublimata in precipitata Hippman in ko je 1803 podjetnik iz Moravske Ostrovice dobavil Idriji steklenice slabše kakovosti kot običajno in je razen tega sporočil, da bo moral zaradi obnove obrata začasno ustaviti proizvodnjo steklenic za Idrijo, je idrijska fabrika za sublimat in precipitat dobila z Dunaja dovoljenje, da postavi lastno steklarno.³

Toda kje postaviti steklarno za Idrijo? Tisti čas so steklarne po naši deželi postavljali v gozdovih, kjer je bilo na voljo dovolj lesa za izdelavo pepelike in kurjenje talilnih peči.⁴ Direktor Hippman je predlagal, naj bi postavili steklarno kar v Idriji, kjer bi iz steklenih črepinj in neuporabljenih steklenic izdelovali nove steklenice. Zamisel ni bila slaba, vendar pa je bila neizvedljiva zaradi pomanjkanja drv za kurjenje talilnih peči v tej steklarni.

Idrijski rudnik je vsako leto trošil veliko jamskega lesa, še več pa drv za žganje živega srebra in cinobra. Stare žgalne peči so potrošile kar eno klaftro drv ali ca. 2 prostorninska metra drv za izdelavo enega starega centa ali 56 kg živega srebra. Ko so v Idriji leta 1776 postavili nove, španske peči za žganje živega srebra, se je potrošnja drv v teh pečeh sicer vidno zmanjšala, vendar pa je bila poraba v Idriji med špansko pogodbo in po njej (1785–1802) zaradi povečane proizvodnje živega srebra veliko več kot prej. Idrijski gozdovi, ki so bili tisti čas že močno izsekani, niso mogli sproti zadostiti potrebam rudnika, kaj šele, da bi mogli prispevati les še za kak nov obrat v Idriji. Zaradi stiske v preskrbi z drvami za proizvodnjo živega srebra in živosrebrnih produktov kot cinobra, sublimata in precipitata je rudnik že pred koncem 18. stoletja opravljal raziskave tal glede premogovnih ležišč na Krasu (Štorje in Vremski Britof), v tržaški okolici (na devinskih tleh) ter v

Idrijski rudnik je za transport proizvedenega živega srebra potreboval 47.000 mehov iz ovčje kože. Za embalažo enega centa ali 56 kg živega srebra so potrebovali štiri takšne mehove, vsak pa je stal 27 krajcarjev. Dvornokomorni komisar v Idriji Jožef Leithner je konec leta 1785 dal v cerkniški steklarni izdelati za poskus posebne steklenice; vsaka je stala le 20 krajcarjev. To je bil velik prihranek denarja, ker so se ovčje kože dražile iz leta v leto. Poleg tega se je živo srebro navzelo v steklenicah manj vlage kot v mehovih.

V Cerknici je Leithner naročil izdelavo steklenic zato, ker je ta obrat že dobavljal podobno blago za proizvajalce likerja (rosoglio) v Trstu in na Reki. Imenovani komisar je menil, da naj bi kupili steklenice na Češkem, če bi cerkniški obrat ne zmozel izdelati 40.000 kosov te embalaže za živo srebro. Leithner je izračunal, da mora vsaka steklenica tehtati 9/4 funta ali 1,26 kg, kajti zaboj s štirimi steklenicami bi bil enota, ki bi tehtala 61,04 kg.

V vsako steklenico, ki je bila štirioglate oblike, je namreč šlo 25 funtov ali 14 kg živega srebra. Enota štirih steklenic bi torej vsebovala točno 56 kg ali cent te dragocene tekoče kovine. Vse štiri steklenice bi prazne tehtale 5,04 kg. Predlog za nakup steklenic so iz Idrije poslali na Dunaj v januarju 1786 in mu dodali naris steklenice, ki ga tu reproduciramo. Zunanja višina štirioglate steklenice meri 32 cm, zunanja širina stranice 9 cm; notranja širina znaša pod grlom 7 cm, nad dnom pa 5,5 cm.

Originalna risba in spis sta v Arhivu dvorne kome, Dunaj, Münz- und Bergwesen, Krain, fasc. rdeča št. 1594, spis, št. 407 ex 1786.

Istri (Labinu in Buzetu).⁶ Premogova ležišča je sledil tudi v neposredni okolici rudnika na Jeličnem vrhu, kjer pa raziskovalna dela niso dala dobrih rezultatov.⁷ Leta 1803 je moral direktor Hippman opustiti pridobivanje vitriola v svoji fabriki v Idriji ravno zaradi pomanjkanja kuriva. Zato mu je Dunaj predlog o postavitvi steklarne v Idriji odbil, odklonil pa je tudi njegov novi predlog, da bi steklarno za Idrijo zgradili v Litiji, čeprav bi bilo tam dovolj lesa na voljo za obratovanje erarne steklarne. Dvorna komora je odobrila šele tretji predlog idrijske uprave, da bi svojo steklarno postavila v Zagorju ob Savi. Tu je bilo na voljo dovolj premoga za kurjenje talilnih peči in še kremenčev pesek, ki je potreben za izdelavo stekla, je bil na voljo v bližini kraja.⁸ S tem peskom se je tisti čas oskrbovala tudi steklarne v Rogatcu.⁹ Tudi glede cenenege prevoza steklenic od Zagorja v Idrijo ni bilo predlogu kaj očitati, ker bi transport steklenic od Zagorja do Zaloga in od Ljubljane do Vrhnike šel po vodi, prevoz po vodi pa je bil cenejši od kopenskega.

Ko je Dunaj odobril načrt za postavitev idrijske steklarne v Zagorju, se je junija meseca leta 1803 direktor Hippman napotil v Zagorje, da bi odkupil zemljišče, na katerem naj bi stala steklarne. Dunaj mu je tudi priporočil, da naj iz Češke poskrbi za sposobne steklarje, ki bodo znali izdelovati steklenice za sublimiranje in ki bodo večji izdelovanjem teh steklenic v pečeh, kurjenih s premogom. Steklarne v Zagorju je bila namreč prva steklarne v takratni Avstriji, ki je za kurjavo talilnih peči uporabljala premog namesto drv. Kurjenja peči s premogom niso bili večji niti Čehi, ker pa so bili vsestranski strokovnjaki pri izdelavi stekla, je bilo upanje, da bodo to pomanjkljivost kmalu obvladali. Steklarske peči so tisti čas znali kuriti s premogom le Francozi, ki pa svojih izkušenj niso posredovali drugim, temveč so jih držali v strogi tajnosti. Šele med francosko okupacijo (1809—1813) so bile v Zagorju postavljene prve talilne peči po francoskem vzoru, kurjenja peči s premogom pa se domači steklarji še niso naučili pred odhodom Francozov iz naših krajev, kar je še naprej vplivalo na kvaliteto in proizvodnjo stekla v Zagorju.¹⁰

Iz Idrije je bil takoj poslan v Zagorje idrijski jamomerec (Markscheider), ki je za steklarne odmeril prvih pet jamskih mer na premogovih ležiščih, jamsko mero pa je javil idrijskemu rudarskemu uradu in rudarskemu sodniku v Ljubljani. V Zagorje so bili poslani prvi idrijski rudarji, da so kopali pre-

mog, s katerim so žgali apno in opeko za gradnjo steklarne.¹¹

Zemljišče, ki so ga izbrali za postavitev steklarne, je erar odkupil za majhno ceno od nekega kmeta v Lokah pri Zagorju v neposrednem sosedstvu Pinhakove tovarne vitriola. Ta vitriolčar je dal svojo fabriko prestaviti iz Ljubljane v Zagorje, da bi z izkoriščanjem cenenege premoga za kurivo prišel do čim cenejše proizvodnje vitriola in s tem do lažje prodaje tega proizvoda. Razen nje-ga so premogova ležišča v Zagorju takrat izkoriščali še Daniel Wolkensperg in fužinar Ruard iz Pasjeka pri Litiji.¹²

Julija meseca leta 1803 so začeli z gradnjo idrijske steklarne v Zagorju ob Savi. Predvidevali so, da bo steklarne zgrajena do novembra meseca istega leta, vendar pa se je gradnja zavlekla za celo leto.

Gradnjo steklarne je prevzel brežiški zidarski mojster Jožef German na predložen predračun stroškov v višini 4000 gld. Ta predračun je omenjeni zidarski mojster sestavil na podlagi mezd, ki so bile tisti čas veljavne v Zasavju. Za zidarja in tesarja je dnevna mezda znašala 45 krajcarjev, navadni delavec pa je prejemal 30 krajc. dnevno. Ko pa je mojster najel delavce, jih je moral plačati po znatno višji mezdi. Zidarskemu polirju je moral dati 1 gld. 30 krajc. dnevnega zaslužka, zidarja in tesarja je plačeval po 1 gld. ali 1 gld. 15. krajc. dnevno, nekvificirane delavce pa po 51 do 54 krajc. dnevno. To pa je zelo podražilo gradbene stroške, zato je od idrijskega urada zahteval 2.600 gld. dodatka za gradnjo. Idrijski rudarski urad pa v to ni hotel privoliti, temveč je gradnjo steklarne prevzel v lastno režijo; vodstvo pri gradnji je prepustil istemu mojstru za dnevni zaslužek 2 gld. Po enem letu je bila steklarne postavljena, stroški zanjo pa so znašali 12.000 gld. ali še enkrat več, kot bi jih imeli, če bi gradbeniku priznali zahtevani dodatek. Pri gradnji steklarne so bili zaposleni tudi idrijski zidarji, tesarji in drugi delavci.¹³

V steklarne so postavili šest talilnih peči. Dve sta zadostovali za idrijske potrebe, ostale štiri pa naj bi proizvajale steklo za trg. Idrijski rudarski urad je takoj poslal svoje trgovske zastopnike v Trst, da tam pridobi trgovce za odvzem in prodajo stekla iz Zagorja. V Trstu je imela dunajska prodajna direkcija za rudniške proizvode svojo podružnico in ta se je obrnila na vse tržaške trgovce, da bi postali kupci stekla iz idrijske steklarne v Zagorju. Tržaški trgovci pa so bili tisti čas s steklom dobro založeni. Fino, belo votlo steklo in ravno, okensko steklo so

Delavske hišice »Lebring« in »Pod uro« okrog leta 1912

jim dobavljale češke steklarne, zeleno in navadno belo steklo pa Benetke in cerkniška glažuta. Kljub temu je podružnica direktije steklarni v Zagorju naročila, da naj vzorce svojega blaga skupaj s cenami pošlje v Trst.

Septembra meseca 1804 je steklarna začela obratovati. Pepeliko za steklo je steklarni dobavljal nek trgovec iz Žusma, kremenčev pesek pa so kopali v bližini steklarne. Najprej so začeli izdelovati ognja-vzdržne steklenice za sublimiranje živega srebra v živo-srebrne produkte, zaradi katerih je bila steklarna postavljena, potem pa še zeleno in navadno belo steklo. Finega belega ali prozornega stekla ter okenskega stekla (Tafelglas) steklarna ni izdelovala, ker za te vrste stekla še ni bilo postavljenih peči. Idrijski apotekar Karel Freyer je za svojo apoteko naročil stekleničke in apotekarske lončke ter epruvete in retorte.¹⁴

Prvi steklarski proizvodi zagorske steklarne niso povsem zadovoljevali. Pri preizkušnji ognjavzdržnih steklenic za idrijsko fabriko sublimata so se majhne zelene steklenice še nekako obnesle, toda večje so se v ognju takoj razpočile. Tudi nadaljni izdelki teh steklenic niso ustrezali. Na ukaz iz Idrije je morala steklarna za nekaj časa ustaviti proizvodnjo steklenic za sublimiranje, za navadno steklo pa tudi ni bilo povpraševanja. S tem steklom je bil domači in tuji trg tako zasičen, da ni bilo najti trgovca, ki bi vzel steklo iz Zagorja v nadrobno prodajo. Razen tega pa je bilo steklo iz Zagorja dražje od češkega in od drugih domačih glažut. Ognjavzdržno steklo iz Zagorja je bilo za 22 krajc. pri čoku dražje od češkega, dostavljenega v Idrijo. Medtem ko so Čehi dobavljali Idriji čok ognjavzdržnega stekla po 1 gld. 47 krajc. in so pri tem imeli še določen dobiček, je zagor-

ska steklarna dobavila čok sublimirnih steklenic po 2 gld. 9 krajc. in brez vsakega dobička. Čeprav je bila proizvodna cena steklenic na Češkem enaka tisti v Zagorju, pa so bili prevozni stroški za steklo iz Zagorja v Idrijo veliko večji kot iz Češke, ne glede na to, da je bila razdalja poti od Češke do Idrije veliko večja od one iz Zagorja do Idrije. Zaradi večkratnega prekladanja steklenih torovov iz voz na čolne in obratno kot npr. v Zagorju, Zalogu, Ljubljani in na Vrhniki, so se zelo pomnožili nakladalni in razkladalni stroški, zraven pa se je veliko stekleinc med prevozom in prekladanjem pobilo, kar je stroške prevoza še povečalo.

Direktor idrijske fabrike za sublimat in precipitat, pod katerega je spadala steklarna v Zagorju, se je ob prvih neuspehih steklarne tolažil z mislijo, da so to začetne težave, s katerimi se srečuje vsaka fabrika v začetku proizvodnje in da se bo to stanje izboljšalo ko bo proizvodnja stekla; toda ker se ni mogel odpovedati dohodku svoje fabrike na račun slabših in dražjih steklenic iz Zagorja, je zahteval od steklarne, da zniža ceno steklu, sam pa se je še naprej zalagal z ognjavzdržnimi steklenicami iz čeških steklarn.

Izdelki steklarne v Zagorju pa tudi niso bili tako čisti in prozorni kot iz drugih domačih steklarn, ki so uporabljale za kurivo drva namesto premoga. Čeprav je kurjenje talilnih peči s premogom še kar uspelo, pa je premogov prah ob nalaganju premoga v peči onesnažil steklo, ki je bilo motno, ko so ga vzeli iz peči, namesto da bi bilo čisto in prozorno. Tudi ta pomanjkljivost je zmanjševala kvaliteto stekla iz Zagorja, znebiti pa se ga niso mogli, dokler je bila steklarna erarna in se talilnih peči niso navadili pravilno kuriti s premogom.

Ko je idrijska fabrika za sublimiranje živega srebra ustavila proizvodnjo ognjavnih steklenic v svoji steklarni v Zagorju, se je ta morala preusmeriti na proizvodnjo stekla za trg, drugače bi morala svoj obrat popolnoma ustaviti. Tržaški trg, ki je tisti čas absorboval največ domačega in tujega stekla, za steklo iz Zagorja ni prišel v poštev, ker je bil z drugim steklom do kraja založen. Steklarni ni preostalo drugega, kot da poišče svoje kupce na vzhodu Avstrije. Idrijski rudarski urad, ki je imel široke poslovne zveze do skrajnih meja na vzhodu avstrijske države — z mirom v Požarevcu leta 1718 so se avstrijske meje raztegnile na Banat, Malo Vlaško in Srbijo do Timoka — se je obrnil na moldavskega preizkuševalca kovin Leitnerja, ki je ponudil izdelke zagorske steklarne v nakup hrvaškemu trgovcu. Ti so imeli že dobre trgovske zveze s Kranjsko in drugimi slovenskimi deželami. Kranjska je že od konca 18. stol. dalje uvažala banaško žito, v Banat pa izvažala gradbeni les, železo, železne izdelke in drugo. Tudi idrijski rudarski urad je za svoj personal nabavljaval v Banatu žito ter je imel v Sisku svojo žitno faktorijo.¹⁵

Toda tudi hrvaško tržišče so tisti čas zaglagali s steklom češki trgovci in steklarji. Hrvaški trgovci, ki so se že doslej ukvarjali z nadrobno prodajo češkega stekla, so bili s tem blagom do kraja založeni, ostali, posebno pa tisti iz Slavonije, ki so se ukvarjali predvsem s prodajo žita in drugih poljskih pridelkov, se s kupčijo stekla niso hoteli ukvarjati. Končno sta se le dva od njih ponudila, da bi prevzela steklo iz Zagorja v lastno ali komisijsko prodajo. To sta bila trgovca Leonidos Patzy iz Zemuna in Pavel Bitrof iz Petrinje. Prevzela bi v prodajo samo navadno belo in zeleno steklo in po nižji ceni, kot so ga dobavljali češki fabrikanti, da bi mogla z njim uspešno konkurirati tudi drugim trgovcem s steklom. Prepričana sta bila, da steklarna v Zagorju lahko dobavlja na Hrvaško steklo ceneje kot češki fabrikanti, ker se ves transport iz Zagorja na Hrvaško lahko opravlja po vodi namesto po kopnem, ta pa je bil veliko cenejši od kopenskega. Razen tega bi mogli čolni, ki bi prevažali steklo do Zemuna in Petrinje na obratni plovbi naložiti žito in drugo blago za Kranjsko in Idrijo. Preko Zemuna pa je šel tisti čas trgovski promet v Srbijo in na turška tla, kamor Čehi s svojim blagom še niso prodrli. Trgovski promet med Hrvaško in turškimi deželami na vzhodu je tisti čas ovirala srbska vstaja in vojskovanje s Turki, vendar pa je zemunski trgovec Patzy računal na dobro kupčijo s steklom v Srbiji in v turških deželah srednjega Balkana,

medtem ko bi trgovec Bitrof izvažal steklo v Bosno. Zahtevala sta od steklarne v Zagorju, da jima pošlje vzorce svojega blaga. Bitrof, ki je bil tudi špediter trgovskega blaga po Savi in je imel lastne čolne za prevoz blaga po Savi od Siska do Zemuna, se je ponudil, da bi prevoz stekla od Siska do Petrinje opravil po 24 do 30 krajc. za cent skupaj s prekladanjem in iztovarjanjem. Sisaškemu preizkuševalcu kovin pa se je zdela ta ponudba predraga, zato je svetoval, da bi steklo iz Zagorja na majhnih čolnih, imenovanih dombasi, ki so prevažali blago po Savi že od Zagorja dalje in so običajno pluli le do Siska, prepeljali čisto do Petrinje brez prekladanja, kar bi prevoz stekla znatno pocenilo.¹⁶

Do sklenitve kupčije s hrvaškima trgovcema pa ni prišlo. Idriji je leta 1805 pretela nova nevarnost okupacije po Francozih. Francozi so že spomladi leta 1797 vdrli v Idrijo ter odnesli ves razpoložljivi denar iz rudniške blagajne (ca. 1.100 gld.). Jeseni leta 1805 (29. 11.) pa je prišlo do druge okupacije Idrije po Francozih, ki se je končala februarja meseca leta 1806. Že nekaj časa pred zasedbo je dal idrijski rudarski urad prepeljati 10.000 starih centov živega srebra in drugih živosrebrnih proizvodov v stanovski magacin v Ljubljano, da bi rešili dragoceno kovino pred morebitno francosko zaplembo, medtem ko je ca. 13.000 starih centov tega blaga, ki so ga v Idriji pridobili v dveh letih intenzivne proizvodnje, ostalo še v Idriji. Idrijski rudarski urad je skušal vse te zaloge živega srebra rešiti pred Francozi. Prepeljati je hotel živo srebro na varno na Hrvaško in sicer v vojaške kazemate v Zemunu in Brodu. Do tja so to blago transportirali delno po suhem z vozmi delno pa v čolnih po reki Savi. Na en voz so naložili šest do deset sodčkov srebra v teži po ca. 85 kg ter jih povezali z vrvmi in verigami, da se po slabih cestah ne bi skotalili na tla, na en velik čoln pa so naložili do sto sodčkov živega srebra. Iz Ljubljane so živo srebro transportirali z vozmi preko Novega mesta do Zagreba, kjer so ga naložili na velike čolne in odpeljali v Brod ali Zemun, ali pa so ga z vozmi prepeljali do Zaloga, kjer so ga naložili na majhne čolne, dombase, ki so sprejeli po kak ducat sodčkov živega srebra in ga prepeljali do Zagreba, kjer so ga preložili na velike čolne in prepeljali v Brod in Zemun. V Brodu so Idrijčani shranili 12.000 starih centov živega srebra in njegovih fabrikatov, v Zemunu pa ca. 3.000 centov. Vrednost tega blaga je znašala 2,5 milijona do 3,5 milijona gld. Vse preostalo živo srebro, ca. 9000 starih centov

Idriječani niso mogli rešiti zaradi prepočasnega transporta iz Idrije v Ljubljano in je to blago postalo plen Francozov. Ko pa so se Francozi februarja leta 1806 umaknili iz Idrije, so jeseni 1806 Idriječani vse zgoraj omenjene zaloge živega srebra iz Broda in Zemuna prepeljali zopet v Ljubljano, razen nekaj sto centov, ki jih je budimpeštanski špediter Macher prepeljal iz Zemuna na Dunaj. Preko Zagreba na Dunaj so prepeljali tudi vse zaloge živega srebra, vrnjene v Ljubljano. Prepeljal jih je na vozev zagrebški špediter Josip Obermayer. Transport živega srebra iz Broda in Zemuna do Zaloga sta opravila že omenjeni zagrebški špediter Obermayer in sisaški špediter in trgovec Pavel Bitrof. Prevoz živega srebra iz Zaloga v Ljubljano je oskrbela ljubljanska prevozniška družba Friedl in družabniki. Ta prevozniška in trgovska družba je tudi posodila svoje čolne dombase za prevoz živega srebra od Siska do Zaloga in obratno. V Ljubljani pa je takrat obstajala še ena velika prevozniška firma, Valentin in Tomaž Dreo, ki je močno konkurirala Friedlovi firmi. Leta 1807 je za Idrijo opravljala prevoz živega srebra od Ljubljane do Zagreba.¹⁷

Ves čas druge francoske okupacije in po njej so bili hrvaški in kranjski špediterji tako zaposleni s prevozom živega srebra na Hrvaško in nazaj, da steklarna v Zagorju ni mogla misliti na kak transport svojega stekla na Hrvaško. Steklarna je morala zelo omejiti svojo proizvodnjo stekla. Ognjavnih steklenih posod ni izdelovala, ker je bila Idrija založena še s češkimi steklenicami, navadno steklo pa je šlo le slabo v denar. Nekaj sto čokov stekla letno je prodala trgovcem v Ljubljani in na Reki ter v podeželskih mestih, preostalega proizvoda pa se je hotela znebiti s tem, da ga je dajala steklarjem na račun zaslužka. Steklarji so s tem blagom krošnjariji po deželi in ga ponujali v nakup, da so iztržili vsaj nekaj denarja za svoje bedno preživljanje. Sicer pa je bil ta način nadrobne prodaje stekla običajen tudi pri drugih steklarnah po deželi. Tudi pohorski steklarji so krošnjariji s steklom po bližnji in daljni okolici.

Kljub slabim trgovskim perspektivam pa steklarna v Zagorju ni prenehala obratovati. Zlasti v času Napoleonove Ilirije (1809—1813) je bilo povpraševanje po steklu iz Zagorja iz leta v leto večje. Idrijska fabrika za živosrebrne proizvode, ki se med francosko okupacijo ni mogla preskrbovati s češkim steklom, je bila prisiljena naročati steklenice v Zagorju. Ob koncu okupacije leta 1813 je imela še 2000 teh steklenic na zalogi. Steklo

iz Zagorja so takrat kupovali tudi reški in tržaški trgovci ter italijanski trgovci, ker ga niso mogli dobiti drugod.

Zeleno steklo je steklarna prodajala po 1 gld. za čok loco Zagorje, belo ali prozorno po 1 gld. 15 kr., medtem ko je ognjevzdržno steklo dobavljala Idriji po 1 gld. 40 kr.

Med francosko okupacijo so v steklarni začeli izdelovati tudi ravno, okensko steklo (Tafelglas), po katerem je bilo že prej v tej steklarni večje povpraševanje. Domači trgovci stekla bi namreč rajši kupovali to steklo v Zagorju kot v drugih glažutah po deželi, ker so bile visoko v hribih in zelo od rok. Toda steklarna jim takrat ni mogla ustreči, ker so bile peči za izdelavo okenskega stekla šele v gradnji, delo pa je šlo le počasi od rok in se je postavitvev teh peči zavlekla daleč noter v francosko okupacijo. Takrat so v Zagorju postavili tudi talilne peči na premog po francoskih načrtih.¹⁸

Med francosko okupacijo so bili ustvarjeni vsi materialni pogoji, da bi steklarna v Zagorju mogla izdelovati kvalitetno steklo in uspešno konkurirati domačim glažutam pri prodaji stekla doma in na tujem. Žal, pa domači steklarji iz peči, ki so bile izdelane po francoskem načinu, še niso znali pridobiti čistega stekla in tudi huda gospodarska kriza, ki je po francoski okupaciji zajela naše in druge dežele, je občutno zavirala napredek te steklarne. Predvsem je idrijski upraviteljski urad pretrgal vsak stik z nekdanjim upraviteljem idrijske žitne faktorije v Sisku, s sisaškim trgovcem Pavlom Bitrofom, ki bi edini mogel prevzeti steklo iz Zagorja v lastno ali komisijsko prodajo in ga izvažati v turške dele Balkana in Srbijo.¹⁹ Tako je prvotni načrt o izvozu erarnega stekla na vzhod propadel, steklarna pa se je morala nasloniti na trg na Reki in v Trstu, kamor je že dotedaj izvažala največ svojega blaga. Na njeno pobudo je bilo pri tržaški prodajalni rudniških proizvodov ustanovljeno posebno skladišče za steklo iz Zagorja. Steklarna je pošiljala v Trst na zalogo okensko steklo ter boksalske steklenice, steklenice-poliče in maseljce ter kozarce, vrče, kupice in čaše za vino in pivo. Zaloge erarnega stekla v Trstu so se neprestano večale, vendar pa niso šle v denar. Steklo iz Zagorja je bilo namreč dražje od stekla drugih steklaren, razen tega pa še manj čisto in slabše kvalitete. Steklarna je zniževala cene temu steklu tudi pod lastno ceno samo da bi ga spravila v denar. Toda tudi s tem ni dosegla željenega uspeha. Prisiljena je bila začeti izdelovati finejše, luksuzno steklo, samo da bi zbudila zanimanje za svoje blago. Konec leta 1816 je začela s po-

skusnim izdelovanjem umetniško oblikovanega krednega in brušenega stekla. Tega so izdelovale že nekatere druge naše glažute in ga uspešno spravljale v denar. Prvega novembra 1816 je steklarna v Zagorju sklenila delovno pogodbo z dvema tujima strokovnjakoma za izdelavo luksuznega, brušenega in fasetiranega stekla: s steklopahačem (Glasblasmeister) Jožefom Burgerjem in steklobrusačem (Glasschleifmeister Jožefom Gubejem iz pruske Šlezije. Prvi je pripravil umetniško oblikovano kredno steklo, drugi pa je to steklo brusil, graviral in ga krasil. Ohranjen je seznam steklenih predmetov, ki sta jih v teku enega leta svoje službe izdelala in obdelala ter ob letu oddala v skladišče steklarne v Zagorju. Steklopahač Burger je v enem letu izdelal 73 čokov krednega stekla, od katerih so nekateri vsebovali kar po 40 do 60 komadov iste vrste stekla, in sicer: 15 čokov kozarcev 2 1/2 čoka berlinskih kozarcev, 4 1/2 čoka berlinskih kozarcev z vklopljenimi podstavki oz. skodelami, 2 čoka krofastih kozarcev, 1/2 čoka kelihov ali kupic za vino, 3 čoke bokalastih steklenic berlinske vrste ter manjše steklenice iste vrste imenovane poliči in maseljci. Izdelal je tudi 6 čokov poličev (steklenic) v obliki pinje za maslo, 2 čoka maseljcev (steklenic), 4 čoke maslenic (Butterbüchsen), 2 čoka steklenih posod za sladkor, 1 čok karaf (Karfindel) ter nastavke za rozolijske steklenice z maseljcem steklenico, 12 kozarčki in podstavki (4 čoke) ter navadno belo steklo (20 čokov). Istočasno je njegov delovni tovariš steklobrusač Gube oddal v steklarniško skladišče 1311 kosov navadno brušenega stekla in srednje fino, fino ter izredno fino brušenega stekla, in sicer: 948 kosov navadno brušenih kozarcev, 33 kosov navadno brušenih bokalastih steklenic, 71 kosov poličev in maseljcev steklenic, 13 kosov podstavkov za kozarce za punč ter 12 kosov navadno brušenih steklenih solnic. Srednje fino je obrusil in graviral 24 kosov kozarcev, 7 kelihov in kupic za vino, 8 kosov solnic ter po 6 kosov bokalastih steklenic ter poličev in maseljcev steklenic, razen tega pa še dva nastavka za rozolijske steklenice z maseljcem steklenico, 12 kozarčki in podstavki. Na fino je obrusil 62 kozarcev ter po 6 kosov bokalastih steklenic, poličev ter maseljcev steklenic, dve karafi in 8 solnic. Izredno fino je obrusil in fasetiral 6 kozarcev. Iz zgornjega sledi, da je obrusil graviral in okrasil nekaj manj kot po 5 steklenih posod na dan. Brušenje stekla v erarni steklarni v Zagorju je šlo le počasi od rok, ker steklarna še ni imela mehanične naprave za brušenje stekla. Nameravala je postaviti brusilno napravo na vodni pogon na potoku

Mediji, a je zaradi pomanjkanja denarja ostalo le pri načrtu.

Navadno brušeni kozarci iz erarne steklarne v Zagorju so imeli brušeno dno in rob kozarca ter venec biserov ali druge okraske na steklu. Navadno fasetirane steklenice kot bokali, poliči in maseljci so imeli brušeno in zaobljeno dno ter v vrat vdelan steklen brušen zamašek ter ustnik in venec biserov ali drugih okraskov na steklu. Srednje fino brušeni kozarci so imeli popolnoma brušeno in zaobljeno dno, pod bučo (Kande) pa so bili vretenasto ali kako drugače fasetirani. Maseljci (steklenice) so imeli ravno tako popolnoma brušeno in zaobljeno dno, v spodnji polovici buče pa so bili vretenasto brušeni ali kako drugače fasetirani. Enako so bili brušeni in fasetirani poliči (steklenice) in bokalaste steklenice. Fino brušeni kozarci so imeli popolnoma brušeno in zaobljeno dno, do sredine stekla pa so bili briljantno brušeni in fasetirani ter so imeli venec biserov. Fino brušeni maseljci (steklenice) so bili na dnu popolnoma brušeni in zaobljeni ter enako briljantno brušeni kot kozarci. V vrat steklenice je bil vdelan zamašek iz stekla, ki je bil briljantno brušen. Ostale steklenice kot poliči in bokali so bili enako briljantno brušeni kot zgoraj opisani maseljci. Za izredno fino brušeno steklo nimamo opisa, kakšno je bilo, vsekakor pa je po opisu fino fasetiranega stekla sklepati, da je bilo luksuzne izdelave ter dovršene lepote. Naloga muzejskega strokovnjaka bi bila, da vse te vrste umetniško oblikovanega in brušenega ter graviranega stekla erarne steklarne v Zagorju natančno razišče in opiše, kot sta storila F. Baš in Fr. Minařik za pohorsko steklo.¹⁰

Izdelava umetniško oblikovanega fasetiranega stekla v erarni steklarni v Zagorju ob Savi je ostala samo pri poizkusu. Konec leta 1817 je morala steklarna zaradi nenehnega denarnega primanjkljaja in obupnega finančnega stanja prenehati z obratovanjem. Vsi steklarji in delavci so bili odpuščeni iz službe, razen tistih, ki so odpošiljali zaloge stekla naročnikom. Istočasno je bilo ustavljeno kopanje premoga v erarnem premogokopu v Zagorju. Rudarji, 16 po številu, so se vrnili domov v Idrijo; v Zagorju jih je ostalo le še šest za vzdrževanje rudnih jam. Erarna steklarna v Zagorju ni bila več obnovljena, ampak je bila 1821 prodana privatnemu podjetniku. Kot privatno podjetje je obstajala še dobrih sto let, dokler ni bila 1928 z mrtvim in živim inventarjem vred preseljena v Tržišče pri Rogaški Slatini, kjer še danes obratuje kot največja in najstarejša steklarna v Jugosla-

viji. Leta 1928 je steklarna v Zagorju zaposlovala ca. 300 steklarjev in delavcev.²⁰

V erarni steklarni v Zagorju je bilo leta 1805 zaposlenih 17 steklarjev in delavcev. Ves čas, ko je bila steklarna erarna, se število delavstva ni bistveno spreminjalo. Če je zaradi pomanjkanja premoga ali neprodanih zalog stekla prišlo do začasne prekinitve obratovanja steklarne, delavci niso bili odpušteni, marveč so prejeli podporo v denarju in steklu. Ko je 1817 požar v premogokopnih jamah začasno onemogočil kopanje premoga za steklarno, je ta ustavila obrat, brezposelni steklarji pa so prejeli po 2 gld. tedenske podpore. Po delitvi dela je bil najspodobnejši steklar v steklarni mojster z zaslužkom po 1 gld. dnevno, šest je bilo navadnih steklarjev (Glasmacher), ki so prejeli po 42 krajc. dnevnega zaslužka, ostali pa so bili topilci (Schmelzer) z enakim zaslužkom kot steklarji, medtem ko so kurjači (Schirer) prejeli po 36 do 42 krajc. dnevno, vozači premoga pa po 27 krajc. dnevno. Leta 1815 se je tem delavcem v steklarni pridružil še vezalec stekla v slamo in mizar, ki je izdeloval lesene zaboje, v katerih je steklarna razpošiljala steklo svojim odjemalcem. Ob splošni gospodarski krizi, ki je nastopila v naših in drugih deželah po francoski okupaciji leta 1815 in ki je prizadela predvsem industrijsko produkcijo, je bil zaslužek erarnih steklarjev znižan na 27 krajc. dnevno. In ker se življenjski stroški kljub izboljšanju vrednosti denarja in splošnemu pomanjkanju denarja po francoski okupaciji niso zmanjšali, ampak celo zvišali, je zagorski steklar zašel v veliko revščino. Sposobni steklarji so odhajali na delo v druge steklarne, namesto njih

pa je morala steklarna najemati manj izkušene steklarje na delo, kar gotovo ni ostalo brez učinka na kvaliteto izdelanega stekla. Največ steklarjev iz Zagorja se je vdinjalo na delo v cerkniški steklarni last Sigmunda Pagliaruzzija iz Kieselsteina, ki je ob prenehanju obratovanja erarne steklarne v Zagorju 1817 ponudil svoje usluge Idriji, češ da je v njegovi steklarni zaposlenih precej steklarjev, ki so se v steklarni v Zagorju naučili izdelovati ognjavzdržno steklo (Kolbenglas).²¹

V erarni steklarni v Zagorju so bili zaposleni zlasti domači steklarji, čeprav je vsaj v začetku obratovanja potrebovala predvsem tuje, in sicer češke in šlezjske steklarje, ki so znali izdelovati ognjavzdržno steklo. Ker se pa ti niso hoteli zaposliti v Zagorju, se je morala steklarna zadovoljiti z domačimi steklarji. V Zagorju so se vdinjali na delo steklarji iz sosednjih glažut, predvsem iz pohorskih steklarren, na kar nas opozarjajo imena in priimki nekaterih steklarjev iz Zagorja kot napr. Razingler, Rückel in Weber, ki se konec 18. stoletja še pojavljajo v pohorskih glažutah, potem pa izginejo. Steklarji iz pohorskih glažut so prihajali v steklarno v Zagorje na delo tudi kasneje, ko je bila zagorska steklarna že v privatnih rokah. Leta 1889, ko je prenehala obratovati Gornja glažuta na Pohorju, si je večina delavstva poiskalo svoj zaslužek v steklarnah v Zagorju in Hrastniku.²²

Leto dni pred koncem obratovanja erarne steklarne v Zagorju sta se v steklarni zaposlila dva šlezjska steklarstva strokovnjaka za izdelovanje umetniško oblikovanega in brušenega stekla. Kot izredna steklarska strokovnjaka sta prejela še enkrat večjo plačo kot domači steklarji (300 gld. letno), razen

Steklarna z rudniško staro separacijo okrog leta 1912

tega pa sta za vsak kos oddanega stekla dobila dobro provizijo in še draginjske doklade kot domači steklarji. Dobila sta brezplačno stanovanje z dvema sobama, 100 starih centov premoga za kurjavo ali 5,6 ton ter seno in steljo za rejo dveh krav. Zaposlena sta bila le leto dni, potem pa jima je bila služba odpovedana kot ostalim steklarjem, ker so steklaro zaprli.²³

Med delovni kolektiv upraviteljskega urada erarne steklarne v Zagorju so spadali tudi rudarji, ki jih je idrijski rudnik poslal iz Idrije v Zagorje kopat premog za svojo steklaro v Zagorju. Ker so šli neradi delat v Zagorje, jim je rudnik obljubil, da se bodo takoj vrnil, ko se bodo namesto njih zaposlili v premogokopu domači ljudje. Vendar pa je ostalo le pri obljubi. Na delu v erarnem premogokopu so morali ostati od leta 1803, ko so bili tja poslani, pa do septembra meseca 1817, ko so erarni premogokop v Zagorju zaprli. Marsikateri od njih se ni več vrnil v Idrijo, ker je tam prej onemogel in umrl. Leta 1805 je bilo v Zagorju zaposlenih 15 idrijskih rudarjev z zaslužkom od 36 krajc. do 42 krajc. dnevno, ob opustitvi premogokopa 1817 pa je bilo na delu kar 22 rudarjev. Njihov delovni čas je trajal 12 ur dnevno ali dve uri več na dan kot v Idriji.²⁴

Zaslužek rudarjev in steklarjev v erarnem obratu v Zagorju je bil vedno nekoliko večji od zaslužka rudarjev in delavcev v idrijskem rudniku. Medtem ko so idrijski rudarji zaslužili ob koncu francoske okupacije največ 30 krajcarjev dnevno, sta rudar in steklar v Zagorju zaslužila 42 krajc. dnevno. Tudi ob splošnem znižanju delavskih mezd leta 1816, ko je idrijski rudar zaslužil samo 17 do 19 krajc. dnevno, je zaslužek idrijskega rudarja in steklarja v Zagorju znašal 27 krajc. dnevno ali 8 do 10 krajcarjev več kot v Idriji. To pa zaradi tega, ker erarni delavci v Zagorju niso uživali tistih ugodnosti glede preskrbe z živežem kot so jih imeli rudarji v Idriji. V Idriji je vsak rudar ter član njegove družine prejemal določene količine žita mesečno iz rudniške aprovizacije po globoko znižanih cenah, v Zagorju pa je moral vsak erarni delavec sam skrbeti za svoj živež. Razen tega je Zagorje ob Savi spadalo med najdražje kraje v naši deželi. Ves živež za delavce v tem kraju je bilo treba pripeljati iz oddaljenih štajerskih in hrvaških krajev bodisi po kopnem ali po vodi, stroški prevoza pa so bili zelo veliki. En mernik pšenice, ki je po drugih krajih v deželi stal manj kot 4 gld, so v Zagorju prodajali po 5 in več gld. Žito za prehrano erarnega delavca je prihajalo po Savi iz Banata, ostali živež pa po kopnem iz

Štajerskega. Redne preskrbe z živežem ni bilo nikoli, najteže pa je bilo pozimi, ko sta sneg in mraz onemogočala vsako povezavo kraja z drugimi oddaljenejšimi kraji in mesti. Edino s premogom za kurjavo so bili erarni delavci v Zagorju redno in dobro preskrbljeni. Prejemali so ga brezplačno in v zadostni količini.

Steklarji in rudarji idrijskega obrata v Zagorju ob Savi so v začetku obratovanja steklarne najbolj pogrešali zdravih prenočišč in stanovanj. Svoja ležišča so imeli kar okoli topilnih peči v steklarni, ki je bila polna za zdravje škodljivega premogovega prahu in dima. Ta prah in dim sta jim uničevala zdravje, hrano in obleko. Zato je idrijski upraviteljski urad po ukazu z Dunaja odkupil gamberško graščino v Zagorju, graščinska gospodarska poslopja pa je odstopil delavcem za bivališče, dokler ne bi bila v bližini steklarne zgrajena nova stanovanja za delavce. Graščinsko poslopje je zasedla upravna pisarna in upraviteljski urad steklarne in premogokopa, v njem pa so dobili stanovanje upravitelj, obratni kirurg in uslužbenci uprave.

Steklarje erarne steklarne v Zagorju je ves čas njenega obstoja močno prizadevalo tudi pomanjkanje obdelovalne zemlje v Zagorju, ki bi jo za zakupnino radi vzeli v najem, da bi na njej pridelovali zelenjavo in sočivje zase in za svojo številno družino in da bi mogli na tej zemlji rediti kakšno živinče, ki bi jim dajalo mleko, sir in meso. Tega so bili namreč vajeni iz drugih steklarne, čeprav privatnih, ki so jim vedno poleg zaslužka dajale še kak kos zemlje za dodatno preživljanje. Ta pomanjkljivost steklarne v Zagorju je bila pglavitni vzrok pogostih migracij delavstva iz steklarne v Zagorju v sosedne in oddaljeneše privatne steklarne po deželi.

Steklarna je skušala svoje delavce zadržati pri delu z nekaterimi socialnimi ukrepi, ki po drugih privatnih steklarnah po deželi niso bili v navadi. Po vzorcu idrijske bratovske skladnice je ustanovila svojo bratovsko skladnico, iz katere so socialno šibki in prizadeti delavci in njihove družine prejemale manjšo denarno podporo in letno provizijo ali pokojnino, oboleli delavci in njihove družine pa so z njeno podporo imeli brezplačno zdravniško pomoč in zdravila. Zato pa je moral erarni delavec v Zagorju redno prispevati v bratovsko skladnico po 3 krajcarje od enega goldinarja zaslužka ali 5 % svojega zaslužka. Prispevek ni bil prostovoljen, ampak ga je podjetje avtomatično odtegovalo od delavčevega zaslužka. Skladnica je imela svoj dohodek še od svečave, ki jo je prodajala ru-

darjem v premogokopu za razsvetljava jam in s katero so se morali sami preskrbovati, medtem ko so idrijski rudarji imeli svečavo že od začetka rudnika zastonj. Kljub temu je bratovski skladnici v Zagorju primanjkovalo denarja za redno poslovanje, ki si ga je izposojala pri idrijski bratovski skladnici, pa ji ga ni mogla nikoli vrniti.

Erarno delavstvo v Zagorju je najprej zdravil ranocelnik iz Šmartna pri Litiji, ki je prejemal od skladnice po 200 gld. letne plače. Leta 1816, novembra meseca pa je upraviteljstvo steklarne v Zagorju objavilo javni natečaj za posebnega obratnega kirurga v steklarni. Od kompetentov, ki so se prijavili na razpis, je bil sprejet Anton Tabourè, ranocelnik, živinozdravnik in porodničar iz Škofje Loke. Razen njega so kompetirali na to mesto še Jožef Gläser, ranocelnik iz Šmartna pri Litiji, ki je že doslej zdravil erarne delavce v Zagorju, Jožef Lenart, ranocelnik iz Ribnice, Johan Rudolf, ranocelnik iz Radeč, Johan Küller, ranocelnik v Bistri, Ignac Anton Pressinger, ranocelnik z Vranskega, Anton Nicoli, ranocelnik iz Krškega in Jakob Zaloker, ranocelnik v Moravčah. Od vseh prijaviteljev je predpisom za sprejem v službo najbolj ustrezal Anton Tabourè, ker je bil mlad in sposoben kirurg in je bil kot tak že zelo znan v idrijskem rudniku. Bil je tudi popolnoma vešč slovenskega jezika (Landsprache), ki ga drugi prijavitelji niso povsem obvladali. Ob nastavitvi mu je uprava steklarne določila 300 gld. letne plače, brezplačno stanovanje in kurjavo, sprejel pa je v brezplačno uporabo še poldrugi oral travnika, da je na njem pridelal seno za jezdnega konja. Tabourè je imel diplomu medico-kirurške fakultete ljubljanskega liceja kot nekateri drugi kompetenti, le Korošec Küller je to šolo absolviral na liceju v Celovcu, Čeh Pressinger pa na graškem liceju. Tabourè je takoj po nastopu službe leta 1817 zdravstveno pregledal vse delavstvo in njihove družine in sestavil listo bolnikov, ki je bila predložena idrijskemu upraviteljskemu uradu v vednost.

Iz bratovske skladnice erarne steklarne v Zagorju je tudi učitelj, v Zagorju, ki je učil delavske otroke, prejemal letni honorar; iz nje so prejemale letno odškodnino in podporo tudi oslepel ali pri delu poškodovani delavci ter njihove vdove in mladoletni ter delane-zmožni otroci.²⁵

OPOMBE

1. J. Šorn, Premogovništvo na slovenskem ozemlju do sredine 19. stoletja, ZČ XVIII (1965), str. 28—36, isti, Rudarji v naših premogovnikih ob koncu fevdalnega družbenega sistema, Prispevki

za zgodovino delavskega gibanja, Lj. 1963, str. 79—93. — 2. Idrijski arhiv (AI), arhiv rudnika živega srebra v Idriji, posebna serija spisov, fasc. V. Zinober, Sublimat u. Präcipitat Fabrik, 1801—1806, — 3. Glej op. št. 2., — 4. Fr. Minařik, Pohorske steklarne, Maribor 1966, str. 24—42, — 5. M. Verbič, O lesu za idrijski rudnik, prvih idrijskih grabljah in klavžah, Idrijski razgledi XV (1970), str. 91, — 6. J. Šorn, Premogovništvo..., str. 18—20, — 7. AI, rudniški arhiv, fasc. IV. Brenhütte und Probierwesen, 1801—1810, — 8. AI, rudniški arhiv, fasc. V. za leto 1814, — 9. AI, rudniški arhiv, fasc. XXVI. Glasfabrik Rohitsch und Sagorie, 1814, — 10. AI, rudniški arhiv, fasc. III. Grubenbau Manipulation, Stuffsammlung, 1801—1806 in 1807—1814, — 11. AI, rudniški arhiv, fasc. V. za leto 1801—1806, Šorn, premogovništvo..., str. 33, — 12. AI, rudniški arhiv, fasc. IV, 1. 1801—1810 ter fasc. III. 1807—1814; Šorn, Premogovništvo..., str. 31, — 13. AI, rudniški arhiv, fasc. V, 1801—1810; konvolut: Idrijski rudnik, zagorski premogokop in steklarna v Zagorju, fasc. IV, 1801—1810, — 14. AI, rudniški arhiv, fasc. IV. in V. za leto 1801—1814; Šorn, Premogovništvo..., str. 36, — 15. AI, rudniški arhiv, fasc. V za leto 1801—1806; Bergdirektion Idria, Die dritte Okkupation Idrias durch die Franzosen im Jahre 1809, Carniola NV V. (1914) str. 240, — 16. AI, rudniški arhiv, fasc. V za leto 1801—1806, — 17. AI, rudniški arhiv, fasc. III in V. za leto 1801—1806 in 1807—1814; Bergdirektion Idria, Die erste Okkupation Idrias durch die Franzosen im Jahre 1797, Carn. NV, II (1911), str. 251—256 ter Bergdirektion Idria, Die zweite Okkupation Idrias durch die Franzosen im Jahre 1805, Carniola NV, IV (1913), str. 16, 19 in 102, — 18. AI, rudniški arhiv, fasc. III, IV in V; Minařik, c. d. str. 74 — 79, AI, rudniški arhiv, splošni spisi (1815—1939), fasc. za leto 1815, akt št. 1652, za leto 1816, akti št. 114, 1378, 1502, 1912, za leto 1817, akti št. 232, 330, 393, 489, 533, 578, 970, 1028, 1092, 1164, 1205, in 1332; Fr. Baš, Pohorsko steklo, Likovni svet, Lj. 1951, str. 216—229 in Fr. Minařik, c. d., — 20. AI, rudniški arhiv, splošni spisi (1815—1939), fasc. za leto 1816, akt št. 313, za leto 1817, akti št. 1082, 1339, 1374; Šorn, Premogovništvo..., str. 31—36; A. Melik, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, Lj. 1957, str. 520—521, — 21. AI, rudniški arhiv, fasc. III, IV, V. in XXVI ter splošni spisi (1815—1939), fasc. za leto 1815, akti št. 1652, 1143, 1694, za leto 1816, akt št. 1655 in za leto 1817, akt št. 1471, — 22. AI, rudniški arhiv fasc. V. in XXVI ter Minařik, c. d. str. 112 in 149, — 23. AI, rudniški arhiv, splošni spisi (1815—1939) fasc. za leto 1817, akt št. 1407, — 24. AI, rudniški arhiv, fasc. III, V in XXVI ter splošni spisi (1815—1939), fasc. za leto 1816, akt št. 1118 in za leto 1817, akt št. 1082; Šorn, Rudarji v naših premogovnikih, str. 80—87, — 25. AI, rudniški arhiv, fasc. III, V in XXVI ter splošni spisi (1815—1939), fasc. za leto 1815, akt št. 1854, fasc. za leto 1816, akti št. 507, 1422, 1770, fasc. za leto 1817, akti št. 156 in 353 ter fasc. za leto 1817, akt št. 232.